

8. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Краєзнавчий компонент у навчально-виховному процесі: з досвіду роботи // Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / науковий редактор О.П. Реєнт, відповідальний секретар О.А. Удод. – К., 2018 – С.49–64.
9. Петрова Н. Українознавчий компонент у сучасному навчально-виховному процесі (з досвіду роботи) // Формування особистості в умовах викликів сучасної епохи. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 листопада 2019 року. Чернівці. – С.70–75.

УДК 316.344(477):7

СУЧАСНІ ІСТОРИКИ ПРО МІСЦЕ І РОЛЬ МИСТЕЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ МОДЕРНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

**Наталія Семергей
(м. Полтава)**

Стаття присвячена аналізу вкладу української мистецької інтелігенції ХІХ – початку ХХ століття у національне відродження, попри деструктивність колоніальних, шовіністичних, українофобських та імперських умов. Показані форми художньої репрезентації нової парадигми розвитку національно-культурного життя. Авторка аналізує історіографічний доробок істориків ХХ–ХХІ ст., присвячений обраному предмету дослідження у цій статті.

Ключові слова: історіографія, мистецька інтелігенція, українська культура, українофільство.

Цивілізаційне та соціокультурне осмислення української націогенези свідчить про те, що історичні періоди української державності через низку об'єктивних і суб'єктивних обставин змінювалися втратою політичної суб'єктності. У той же час відсутність національної державності не було причиною для ціннісної та культурної елімінації українства, навпаки, тимчасова втрата державницького інструменту викликала до життя періоди національно-культурного відродження які ставали гарантами безперервності українських державотворчих традицій. Ресурсний потенціал, роль драйверів та пасіонаріїв національного відродження належали українській мистецькій інтелігенції та духовній еліті, яка зберігала «... мудрість традиції, гідність і незалежність думки» [4, с. 3]. Так відбувалося й в імперську добу, коли саме в середовищі митців, літераторів, вчених та релігійних діячів відроджується ідея національної держави, яка завдяки їхній творчості

стає надбанням не лише елітарних, але й широких верств українського суспільства, яке за влучним висловом Я. Грицака рухалося «із селян у націю» [2, с. 58].

Осмисленню місця і ролі мистецької інтелігенції в національному відродженні українська історіографія присвятила чимало наукових студій, з-поміж яких зокрема назвемо науковий доробок І. Гирича, Я. Грицака, С. Єкельчика, Г. Касьянова, І. Колесник, В. Масненка, М. Поповича, О. Рубльова, М. Шипович та інших. Учені спільні в думці про виняткову та особливу роль мистецької інтелігенції в піднесенні українського національного руху. Якщо українська мова стала ідентифікуючою ознакою українського національного відродження, то її ключовими популяризаторами виступили митці українського театру, образотворчого мистецтва, вчені, збирачі народного фольклору, пісень та традицій. Як підкреслює І. Колесник мистецька інтелігенція, літератори та вчені «...виступали як головна етнодиференціююча ознака, брали на себе централізаторську функцію в «тілі культури» [3, с. 221].

Ведучи мову про основний внесок в розвиток національного відродження української мистецької інтелігенції сучасні історики наголошують на вагомому значенні для утвердження українства створення національного театру та мистецької ініціативи М. Кропивницького, культурницької діяльності «Просвіт» та Наукового товариства імені Т. Шевченка тощо. У пантеоні мистецької інтелігенції в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття особливе місце займали композитори М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, актори М. Садовський, М. Заньковецька, М. Кропивницький, П. Саксаганський, художники В. Розвадовський, Г. Нарбут та інші.

Історики зазначають, що мистецький «антракт» національного відродження вияскравлював патріотичні мотивації українства, за допомогою комплексу художніх засобів (побутового репертуару театру, етнографічних місій, тематики українського селянства в образотворчому мистецтві тощо) виконував етнозберігаючу, етнопросвітницьку та етноконсолідуючу функції [5, с. 15].

Вчені наголошують на героїзмі та незламності тогочасної мистецької інтелігенції. Українська культура діяла в умовах відсутності державного статусу, була позбавлена будь-яких фінансових та матеріальних ресурсів, стаціонарних приміщень, а тематика й репертуар мистецьких творів перебували піж пильним оком імперської цензури, яка всіляко обмежувала територію гастролів та репертуар театрів, тематику музичної та художньої творчості. Як зазначає О. Бардаш, композиторам, музикантам та художникам заборонялося висвітлювати у своїх творах історичне минуле, національні й соціальні

проблеми народу, популяризувати його пісні, музичну й танцювальну культуру [1, с. 12].

У сучасній історіографії науковці підкреслюють визначальну роль мистецької інтелігенції у формуванні українофільського середовища серед широких верств суспільства, де мистецтво набувало вагомого ідейно-світоглядного впливу. Ряди національно свідомої інтелігенції постійно поповнювалися вихідцями із різних соціальних станів українського суспільства – дітиччями, колишніми кріпаками (аматорський театр), селян, духовенства, дрібної буржуазії, міщан. Відтак народні маси, ангажуючись до мистецького життя, почали прилучатися до українського національного руху, ставали його творцями та одночасно репрезентантами [3, с. 221].

У новітньому українознавстві вчені зазначають, що попри деструктивність колоніальних, шовіністичних, українофобських та імперських умов, тогочасні митці знайшли необхідні резерви для художньої репрезентації нової парадигми українського історичного поступу. Вітчизняна художня культура на зламі епох запропонувала винятково важливий поштовх для національно-культурного відродження, ставши його образною та світоглядною основою. Мистецька інтелігенція утверджувала національну свідомість українства, легітимізувала історичну правду про його окремішність і самобутність. Націєтворчий ефект діяльності представників українського театру, музики, образотворчого мистецтва набував значного суспільного впливу, адже як образне відображення та популяризація української культури мав значні переваги у порівнянні з іншими засобами розвитку української ідентичності, значно легше та невимушено сприймаючись широкими верствами українства.

Джерела та література:

1. Бардаш О.Д. Російське самодержавство та суспільно-культурне життя в Україні на початку ХХ століття (1900-1917 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. н. : 07.00.01. Київ. 2007. 23 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України : формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття : навч. посіб. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
3. Колесник І.І. Українська історіографія (ХVІІІ – початок ХХ століття). Київ : Генеза, 2000. 256 с.
4. Шипович М. А. Літературно-мистецька інтелігенція України у 1920-і роки : автореф. дис.... канд. іст. н. : 07.00.01 / Донецький держ. ун-т. Донецьк, 2000. 20 с.
5. Шкода Н.А. Місце і роль українського драматичного театру Наддніпрянщини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в національно-культурному відродженні : автореф. дис. ... канд. іст. н. : 07.00.01. Запоріжжя, 2006. 20 с.